

รูปแบบการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวน อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี:
แนวทางสู่ความยั่งยืนในบริบทสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย
CONSERVATION PATTERNS OF THAI YUAN WOVEN FABRICS IN SAO HAI
DISTRICT, SARABURI PROVINCE: A GUIDELINE FOR SUSTAINABILITY IN
CONTEMPORARY SOCIAL AND CULTURAL CONTEXTS

¹รวยรินทร์ ชุนทวิจิตร
Ruarin Chunvijitra
E-mail: ruayrin88@gmail.com

Received: February 13, 2026 Revised: March 19, 2026 Accepted: March 31, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติความเป็นมา ภูมิปัญญา และกระบวนการผลิตผ้าทอไทยวน 2) วิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ของชุมชน และ 3) นำเสนอรูปแบบการอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมร่วมสมัยเพื่อความยั่งยืนทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจของท้องถิ่น ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การวิจัยเอกสารและการศึกษาจากเรื่องเล่า ควบคู่กับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการสนทนากลุ่มกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่ตำบลต้นตาล อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี ข้อมูลถูกวิเคราะห์และนำเสนอเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า (1) ด้านภูมิปัญญาและการสืบทอดองค์ความรู้ ผ้าทอไทยวนมีฐานสำคัญอยู่ที่ครอบครัวและกลุ่มสตรีทอผ้า ซึ่งถ่ายทอดทักษะ ลวดลาย และความหมายเชิงสัญลักษณ์อย่างต่อเนื่อง โดยได้รับการสนับสนุนจากสถาบันการศึกษาและศูนย์เรียนรู้ในพื้นที่ ผ่านการบันทึกองค์ความรู้ด้วยสื่อดิจิทัล การจัดอบรม และการบูรณาการสู่หลักสูตรท้องถิ่น (2) ด้านรูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ พบว่าเป็นการบูรณาการระหว่างการสืบทอดภูมิปัญญาดั้งเดิมกับการปรับตัวสู่สังคมร่วมสมัย โดยมีการพัฒนาไปสู่ผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และการเชื่อมโยงกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน และ (3) ด้านความยั่งยืน พบว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด การสร้างแบรนด์ และการใช้สื่อออนไลน์เป็นช่องทางการจำหน่าย รวมถึงการยกระดับมาตรฐาน เช่น OTOP และสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) มีบทบาทสำคัญในการเพิ่มมูลค่าและศักยภาพการแข่งขัน ทั้งนี้ ความยั่งยืนของการอนุรักษ์จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน และสถาบันการศึกษา ควบคู่กับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ผ่านกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์และเทคโนโลยีดิจิทัล

คำสำคัญ: ผ้าทอไทยวน; การอนุรักษ์วัฒนธรรม; เศรษฐกิจสร้างสรรค์; ความยั่งยืน; การมีส่วนร่วมของชุมชน

¹ นิสิตระดับปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานวัตกรรมการสังคมและวัฒนธรรมสร้างสรรค์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Master's Degree Student, Master of Arts (Social Innovation and Creative Culture), Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

ABSTRACT

This research aims to 1) study the history, wisdom, and production process of Tai Yuan woven fabric, 2) analyze the forms and processes of community conservation, and 3) propose conservation models that are appropriate to the contemporary social context and lead to cultural and economic sustainability of the locality. The research employs a qualitative research methodology, including documentary research and narrative study, together with in-depth interviews with key informants and focus group discussions with network partners in Ton Tan Subdistrict, Sao Hai District, Saraburi Province. The data were analyzed and presented descriptively.

The research results found that (1) in terms of wisdom and knowledge transmission, Tai Yuan woven fabric has an important foundation in families and groups of female weavers, who continuously transmit skills, patterns, and symbolic meanings that reflect community identity, with support from educational institutions and local learning centers through digital documentation of knowledge, training, and integration into local curricula; (2) in terms of forms and conservation processes, it was found that the conservation of Tai Yuan woven fabric is characterized by the integration of traditional wisdom transmission with adaptation to contemporary society, involving the development of knowledge into contemporary products, the use of digital technology for dissemination, and linkage with economic and social activities of the community; and (3) in terms of sustainability, it was found that product development to meet market demand, branding, and the use of online media as distribution channels, including standard upgrading such as One Tambon One Product (OTOP) and Geographical Indication (GI), play an important role in increasing value and competitiveness. In this regard, the sustainability of conservation requires cooperation among the public sector, private sector, community, and educational institutions, together with promoting the participation of the younger generation through creative activities and digital technology, which helps Tai Yuan woven fabric maintain its cultural value and develop into the economic capital of the community continuously.

Keywords: Thai Yuan Woven Textiles; Cultural Conservation; Creative Economy; Sustainability; Community Participation

บทนำ

ผ้าทอพื้นบ้านเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตของชุมชนไทยมาอย่างยาวนาน นอกเหนือจากบทบาทในการเป็นเครื่องนุ่งห่มเพื่อการดำรงชีวิตแล้ว ผ้าทอยังทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับความเชื่อ ค่านิยม และโครงสร้างทางสังคมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ (วัฒนະ จุฑะวิภาค, 2555) ลวดลาย สี สัน และเทคนิคการทอที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่นสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาที่สั่งสมผ่านกระบวนการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น อันเป็นรากฐานสำคัญของความหลากหลายทางวัฒนธรรมของสังคมไทย ผ้าทอไทยวนเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะด้านอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ โดยมีรากเหง้ามาจากกลุ่มชาวไทยวนหรือโยนก ซึ่งมีถิ่นฐานดั้งเดิมบริเวณเมืองเชียงแสน และได้อพยพมาตั้งถิ่น

ฐานในหลายภูมิภาคของประเทศไทยในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ (ภูเดช แสนสา, 2561) พื้นที่สำคัญคืออำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี ซึ่งชาวไทยวนยังคงรักษาภูมิปัญญาการทอผ้าไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ผ้าทอไทยวนในพื้นที่ที่มีลักษณะเด่นทั้งด้านลวดลายเรขาคณิต ลายดอก ลายน้ำไหล การใช้สีธรรมชาติจากคราม และแก่นขนุน ตลอดจนเทคนิคการทอที่สะท้อนความประณีตเชิงช่าง (วรารณ เชิดชู และคณะ, 2563)

ในอดีต การทอผ้าเป็นกิจกรรมสำคัญในระดับครัวเรือน โดยเฉพาะในกลุ่มสตรีซึ่งมีบทบาทหลักในการถ่ายทอดทักษะจากแม่สู่ลูกสาว ผ้าทอถูกใช้ทั้งในชีวิตประจำวันและในบริบทพิธีกรรม เช่น งานบุญ งานแต่งงาน และพิธีกรรมทางศาสนา สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างผ้าทอกับระบบคุณค่าทางสังคม อย่างไรก็ตาม ภายใต้บริบทสังคมร่วมสมัย งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านกำลังเผชิญกับปัญหาจากกระแสโลกาภิวัตน์ การผลิตในระบบอุตสาหกรรม และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งส่งผลให้ภูมิปัญญาดั้งเดิมมีแนวโน้มลดบทบาทลง การลดลงของผู้สืบทอดทักษะเชิงช่าง การแข่งขันกับผลิตภัณฑ์ราคาถูกจากโรงงาน และการขาดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับตลาดยุคใหม่ เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของผ้าทอไทยวนในพื้นที่อำเภอเสนาให้ นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติยังส่งผลกระทบต่อ การเข้าถึงวัตถุดิบ เช่น ฝ้าย ไหม และพืชย้อมสี ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2562) ในขณะเดียวกัน แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้เปิดโอกาสให้ทุนทางวัฒนธรรมสามารถต่อยอดเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจได้อย่างสมดุล แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเน้นการใช้ทรัพยากรในปัจจุบันโดยไม่กระทบต่อความสามารถของคนรุ่นหลัง (ไทยโรจน์ พวงมณี และ ศสสท์ เจริญสุข, 2565) ขณะที่แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนชี้ให้เห็นว่าการอนุรักษ์วัฒนธรรมจะเกิดผลอย่างยั่งยืนได้ก็ต่อเมื่อชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลักในการกำหนดทิศทางการพัฒนา (รังสรรค์ นัยพรม, 2566)

ดังนั้น การอนุรักษ์ผ้าทอไทยวนในอำเภอเสนาให้จึงมิใช่เพียงการรักษาผลิตภัณธ์หรือเทคนิคการทอ หากแต่เป็นกระบวนการบูรณาการระหว่างการธำรงรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมกับการปรับตัวสู่บริบทสังคมร่วมสมัย ผ่านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การสร้างแบรนด์ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี งานวิจัยนี้จึงมีความสำคัญในการศึกษาพลวัตของการสืบทอดภูมิปัญญา วิเคราะห์สภาพปัญหาและโอกาสในการพัฒนา และสังเคราะห์รูปแบบการอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับบริบทปัจจุบัน เพื่อมุ่งสู่ความยั่งยืนทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจของชุมชนไทยวนในจังหวัดสระบุรีอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ ผลการวิจัยคาดว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนไทยวน กลุ่มผู้ทอผ้า และผู้มีส่วนได้เสียที่เกี่ยวข้อง โดยช่วยเสริมสร้างศักยภาพในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด เพิ่มมูลค่าเชิงเศรษฐกิจ และสร้างรายได้ที่ยั่งยืนแก่ครัวเรือนในชุมชน อีกทั้งยังสนับสนุนการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่ อันจะนำไปสู่การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ หน่วยงานภาครัฐและเอกชนสามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายและส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในระดับพื้นที่ ขณะที่ผู้บริโภคและสังคมโดยรวมจะได้รับประโยชน์จากการเข้าถึงผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระยะยาว

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ภูมิปัญญา และกระบวนการผลิตผ้าทอไทยวนในอำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี
2. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวนของชุมชนในอำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี

3. เพื่อนำเสนอรูปแบบและการอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมร่วมสมัยและนำไปสู่ความยั่งยืนทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวน อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี: แนวทางสู่ความยั่งยืนในบริบทสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยประยุกต์ใช้แนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์รูปแบบการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวนให้สอดคล้องกับบริบทชุมชนและสังคมร่วมสมัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาการทอผ้าไทยวน จึงใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับประสบการณ์ มุมมอง และบริบทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่จริง ควบคู่กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการสะท้อน วิเคราะห์ และร่วมเสนอแนวทางการพัฒนา

พื้นที่วิจัย

พื้นที่ศึกษาคือ ตำบลต้นตาล อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี ซึ่งเป็นชุมชนไทยวนที่ยังคงมีการทอผ้าและมีกลุ่มสตรีทอผ้าเป็นกลไกหลักในการสืบทอดภูมิปัญญา

กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดเกณฑ์สำคัญคือ ผู้ให้ข้อมูลต้องเป็นผู้มีความรู้ ประสบการณ์ หรือมีบทบาทเกี่ยวข้องโดยตรงกับการอนุรักษ์หรือพัฒนาผ้าทอไทยวนในพื้นที่ศึกษา ทั้งในมิติด้านนโยบาย การบริหารจัดการ และการปฏิบัติจริง กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย 4 กลุ่ม รวมจำนวนทั้งสิ้น 20 คน ได้แก่

- 1) ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 2 คน ซึ่งคัดเลือกจากผู้ดำรงตำแหน่งที่มีบทบาทเชิงนโยบายและการสนับสนุนกิจกรรมวัฒนธรรมโดยตรง เช่น นายกเทศมนตรีหรือปลัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 2) ผู้แทนภาครัฐ จำนวน 3 คน ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่มีภารกิจเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมอาชีพ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจชุมชน เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนหรือสำนักงานวัฒนธรรม โดยพิจารณาจากความเกี่ยวข้องเชิงหน้าที่อย่างชัดเจน
- 3) ผู้นำท้องถิ่น จำนวน 5 คน ซึ่งเป็นบุคคลที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมของชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้านหรือแกนนำชุมชน โดยไม่ซ้ำกับกลุ่มผู้บริหารและภาครัฐ และ
- 4) กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านต้นตาล จำนวน 10 คน ซึ่งคัดเลือกจากสมาชิกที่มีประสบการณ์ด้านการทอผ้าไม่น้อยกว่า 3 ปี และมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตจริง ทั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งมิติความรู้เชิงนโยบายและประสบการณ์ภาคปฏิบัติอย่างรอบด้าน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม (Focus Group Guide) และแบบบันทึกการสังเกต (Observation Form) โดยแบบสัมภาษณ์ถูกออกแบบให้มีลักษณะคำถามปลายเปิด เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถแสดงความคิดเห็นและถ่ายทอดประสบการณ์ได้อย่างอิสระ

โครงสร้างของแบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญา กระบวนการผลิต และการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวน และตอนที่ 3 ประเด็นปัญหา อุปสรรค และแนวทางการพัฒนาในบริบทสังคมร่วมสมัย

ในการพัฒนาเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคำถาม จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 คน ตรวจสอบความครอบคลุมของเนื้อหาและความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย พร้อมทั้งปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ และได้ทำการทดลองใช้เครื่องมือ (Try-out) กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 3 คน ก่อนนำไปใช้จริง เพื่อเพิ่มความชัดเจนและความน่าเชื่อถือของเครื่องมือ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ดำเนินการในพื้นที่ตำบลต้นตาล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา โดยผู้วิจัยเป็นผู้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยตนเอง ระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2568 ซึ่งแบ่งกระบวนการออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะเตรียมการ ระยะเก็บข้อมูลภาคสนาม และระยะสะท้อนผล โดยในระยะเตรียมการ ผู้วิจัยได้สำรวจพื้นที่ ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น และประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชน และกลุ่มสตรีทอผ้าบ้านต้นตาล เพื่อขออนุญาตเข้าพื้นที่และนัดหมายผู้ให้ข้อมูลล่วงหน้า

จากนั้นในระยะเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วย 4 วิธีการหลัก ได้แก่ การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกดำเนินการกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 20 คน ใช้ระยะเวลาประมาณ 1-2 ชั่วโมงต่อคน ณ สถานที่ที่ผู้ให้ข้อมูลสะดวก เช่น ศูนย์เรียนรู้ชุมชนหรือที่พักอาศัยของผู้ให้ข้อมูล พร้อมทั้งบันทึกเสียงและจดบันทึกภาคสนามควบคู่กัน การสังเกตแบบมีส่วนร่วมดำเนินการในบริบทกิจกรรมจริงของกลุ่มทอผ้า เช่น กระบวนการผลิต การย้อมสี และการถ่ายทอดองค์ความรู้ภายในชุมชน โดยใช้แบบบันทึกการสังเกตเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

ขณะที่การสนทนากลุ่มจัดขึ้นจำนวน 1 ครั้ง มีผู้เข้าร่วม 8-10 คน ประกอบด้วยผู้นำชุมชนและตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ณ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนตำบลต้นตาล ใช้ระยะเวลาประมาณ 2-3 ชั่วโมง เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลจากหลายแหล่ง ทั้งนี้ ในระยะสะท้อนผล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลและข้อค้นพบเบื้องต้นกลับไปตรวจสอบความถูกต้องร่วมกับชุมชน (Member Checking) เพื่อยืนยันความครบถ้วนและความสอดคล้องของข้อมูล อันเป็นการเสริมสร้างความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย โดยทุกขั้นตอนใช้เครื่องมือและวิธีการที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยอย่างเป็นระบบ

การวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ควบคู่กับการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Inductive Analysis) โดยเริ่มจากการถอดเทปข้อมูลจากการสัมภาษณ์และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลอย่างเป็นระบบ จากนั้นผู้วิจัยทำการอ่านข้อมูลอย่างละเอียดหลายรอบ เพื่อทำความเข้าใจบริบท ความหมาย และสาระสำคัญของข้อมูล ก่อนดำเนินการเข้ารหัสข้อมูล (Coding) และจัดหมวดหมู่ (Categorizing) ตามประเด็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ภายหลังจากการจัดหมวดหมู่ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการเชื่อมโยงแนวคิด วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของข้อมูล และสังเคราะห์ประเด็นสำคัญ เพื่อนำไปสู่การสร้างข้อสรุปเชิงทฤษฎีและการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวนที่เหมาะสมกับบริบทสังคมร่วมสมัย โดยกระบวนการวิเคราะห์ดังกล่าวเป็นการตีความเชิงลึกที่อาศัยทั้งข้อมูลเชิงประจักษ์และกรอบแนวคิดทางทฤษฎีประกอบกันอย่างเป็นระบบ

เพื่อให้ผลการวิจัยมีความน่าเชื่อถือและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบคุณภาพของข้อมูลตามหลักเกณฑ์ของงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ทั้งในด้านแหล่งข้อมูล (Data Triangulation) วิธีการเก็บข้อมูล (Methodological Triangulation) และช่วงเวลา (Time Triangulation) เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูล นอกจากนี้ ยังมี การตรวจสอบโดยผู้ให้ข้อมูล (Member Check) เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ รวมถึงการอภิปรายร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญ (Peer Debriefing) เพื่อเพิ่มความรอบคอบในการตีความข้อมูล

ในด้านเกณฑ์การประเมินความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยได้พิจารณาตามองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ความน่าเชื่อถือของข้อมูล (Credibility) โดยใช้การตรวจสอบสามเส้าและการยืนยันจากผู้ให้ข้อมูล ความสามารถในการถ่ายโอนผลการวิจัย (Transferability) โดยการพรรณนาบริบทอย่างละเอียด (Thick Description) เพื่อให้ผู้อ่านสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทอื่นได้ ความไว้วางใจได้ของกระบวนการวิจัย (Dependability) โดยการกำหนดขั้นตอนการวิจัยอย่างชัดเจน และความสามารถในการยืนยันผล (Confirmability) โดยการจัดเก็บข้อมูลและหลักฐานการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ เพื่อให้สามารถตรวจสอบย้อนกลับได้อย่างโปร่งใสและเป็นวิชาการ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวน อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสกลนคร: แนวทางสู่ความยั่งยืนในบริบทสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย สามารถนำเสนอผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ภูมิปัญญา และกระบวนการผลิตผ้าทอไทยวนในอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสกลนคร

ผลการศึกษาพบว่า ผ้าทอไทยวนในอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสกลนคร มีรากฐานมาจากการอพยพของชาวไทยวนจากเมืองเชียงแสนในอดีต ซึ่งได้นำภูมิปัญญาการทอผ้าติดตัวมาพร้อมกับวิถีชีวิต ภาษา ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณี จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนไทยวนในพื้นที่ลุ่มน้ำป่าสัก โดยเฉพาะในตำบลต้นตาลและพื้นที่ใกล้เคียง ผ้าทอจึงมิได้เป็นเพียงเครื่องนุ่งห่มหรือของใช้ในชีวิตประจำวันเท่านั้น หากยังสัมพันธ์กับพิธีกรรม งานบุญ และการแสดงออกถึงรากเหง้าทางชาติพันธุ์ของชุมชนอย่างชัดเจน

ในด้านภูมิปัญญา พบว่า การทอผ้าไทยวนเป็นองค์ความรู้ที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านครอบครัวและชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มสตรีซึ่งมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดทักษะการปั่นด้าย ย้อมสี ขึ้นกี่ และสร้างลวดลายผ้า การถ่ายทอดดังกล่าวเกิดขึ้นผ่านการฝึกปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน และต่อมาได้มีการพัฒนาไปสู่การรวมกลุ่มทอผ้า การจัดกิจกรรมสาธิต และการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและสถาบันการศึกษา เพื่อให้ภูมิปัญญาดังกล่าวยังคงดำรงอยู่และปรับตัวได้ในบริบทสังคมร่วมสมัย นอกจากนี้ ผ้าทอไทยวนยังสะท้อนเอกลักษณ์เฉพาะด้านวัตถุดิบ เทคนิค และลวดลาย เช่น การใช้เส้นฝ้ายและไหมธรรมชาติ การย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ และการใช้เทคนิคการจก มัดหมี่ และเกาะ ซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาและความรู้เชิงช่างของผู้ทอ

สำหรับกระบวนการผลิตผ้าทอไทยวน พบว่า เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความชำนาญและความละเอียดอ่อนในทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การเตรียมเส้นด้าย การย้อมสี การมัดหมี่ การตั้งทอหรือขึ้นกี่ การทอผ้า การตกแต่งและตัดเย็บ ตลอดจนการจำหน่ายและเผยแพร่ผลิตภัณฑ์ ทั้งนี้ กระบวนการผลิตยังคงใช้พื้นที่บ้านและอุปกรณ์ดั้งเดิมเป็นหลัก แม้ว่าจะมีการปรับใช้เครื่องมือบางส่วนให้เหมาะสมกับยุคสมัยเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตก็ตาม โดยยังคงรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมของผ้าทอไทยวนไว้ได้อย่างชัดเจน

โดยสรุป ผ้าทอไทยวนในอำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สะท้อนทั้งประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทักษะเชิงช่างที่สืบทอดอย่างต่อเนื่องจากอดีตสู่ปัจจุบัน อีกทั้งยังมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจและสังคมร่วมสมัย จึงนับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทั้งในเชิงอัตลักษณ์ชุมชนและศักยภาพในการพัฒนาสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ในอนาคต

2. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวนของชุมชนในอำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี

ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวนของชุมชนในอำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี มีลักษณะเป็น การอนุรักษ์แบบบูรณาการหลายมิติ ที่เชื่อมโยงครอบครัว ชุมชน สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และเครือข่ายทางสังคมเข้าด้วยกัน โดยมีเป้าหมายร่วมกันในการสืบทอดภูมิปัญญา คงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และพัฒนาให้ผ้าทอไทยวนสามารถดำรงอยู่ได้ในบริบทสังคมร่วมสมัย

ในด้าน รูปแบบการอนุรักษ์ พบว่า ชุมชนใช้ทั้งรูปแบบการอนุรักษ์ดั้งเดิมและรูปแบบการอนุรักษ์สมัยใหม่ควบคู่กัน รูปแบบดั้งเดิม ได้แก่ การถ่ายทอดองค์ความรู้ภายในครอบครัวจากผู้สูงอายุสู่บุตรหลาน การใช้ผ้าทอในงานบุญ งานประเพณี และพิธีกรรมทางศาสนา ตลอดจนการปลูกฝังความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ไทยวนผ่านวิถีชีวิตประจำวัน ส่วนรูปแบบสมัยใหม่ ได้แก่ การรวมกลุ่มเป็นกลุ่มทอผ้าหรือวิสาหกิจชุมชน การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ การบูรณาการความรู้สู่สถานศึกษา การเข้าร่วมโครงการภาครัฐ เช่น OTOP การพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมกับสถาบันการศึกษา และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการเผยแพร่และจำหน่ายผลิตภัณฑ์

สำหรับ กระบวนการอนุรักษ์ พบว่า ดำเนินไปอย่างเป็นลำดับและต่อเนื่อง เริ่มจากการรวบรวมและสืบทอดองค์ความรู้ดั้งเดิมของชุมชน ทั้งในด้านลวดลาย เทคนิคการทอ การย้อมสี และความหมายเชิงวัฒนธรรม จากนั้นจึงพัฒนาไปสู่การจัดกิจกรรมฝึกอบรม การสาธิต และการเรียนรู้เชิงปฏิบัติในกลุ่มทอผ้า โรงเรียน และศูนย์เรียนรู้ชุมชน ควบคู่กับการจัดบันทึกและจัดเก็บองค์ความรู้ในรูปแบบเอกสารและสื่อดิจิทัล เพื่อป้องกันการสูญหายของภูมิปัญญาเดิม ต่อมา มีการนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปต่อยอดในเชิงสร้างสรรค์ ทั้งการออกแบบลวดลายใหม่ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย การสร้างแบรนด์ และการเชื่อมโยงกับตลาดและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

นอกจากนี้ ผลการศึกษายังพบว่า กระบวนการอนุรักษ์ที่มีประสิทธิภาพในพื้นที่อำเภอเส้าไห้มีลักษณะเป็น กระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี กล่าวคือ ภาครัฐมีบทบาทในการกำหนดนโยบาย สนับสนุนงบประมาณ พัฒนาศักยภาพกลุ่ม และยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ ขณะที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทในการสนับสนุนกิจกรรมในระดับพื้นที่ ส่งเสริมการใช้ผ้าทอในงานราชการและงานประเพณี ส่วนภาคเอกชนมีบทบาทในการขยายตลาด เพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ และสนับสนุนการออกแบบให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค ขณะที่สถาบันการศึกษาเข้ามาช่วยวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ ทั้งด้านลวดลาย สีสัน ธรรมชาติ การออกแบบ และการสื่อสารผลิตภัณฑ์ อีกทั้งยังพบว่า การอนุรักษ์ในปัจจุบันมิได้จำกัดอยู่กับการรักษารูปแบบเดิมเท่านั้น แต่เป็น การอนุรักษ์เชิงสร้างสรรค์ ที่พยายามรักษาแก่นของภูมิปัญญาไว้ พร้อมกับการปรับตัวให้เหมาะสมกับบริบทเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่ เช่น การนำผ้าทอไปแปรรูปเป็นเสื้อผ้า กระเป๋า ของตกแต่งบ้าน การสร้างฐานข้อมูลออนไลน์ การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ และการจำหน่ายผ่านแพลตฟอร์มอีคอมเมิร์ซ ซึ่งช่วยให้ผ้าทอไทยวนเข้าถึงผู้บริโภครุ่นใหม่และสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้มากขึ้น

โดยสรุป รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวนของชุมชนในอำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี เป็นกระบวนการที่มีทั้งมิติของการสืบทอดภูมิปัญญา การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน การสนับสนุนจากภาคีเครือข่าย และการประยุกต์ใช้องค์ความรู้และเทคโนโลยีใหม่อย่างเหมาะสม จึงทำให้การอนุรักษ์ผ้าทอไทยวน

มิได้เป็นเพียงการเก็บรักษามรดกทางวัฒนธรรม หากแต่เป็นกระบวนการพัฒนาที่ทำให้ผ้าทอไทยวันยังคงมีบทบาททั้งในเชิงวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

3. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อนำเสนอรูปแบบการอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมร่วมสมัยและนำไปสู่ความยั่งยืนทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวันในอำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมร่วมสมัย มีลักษณะเป็นรูปแบบบูรณาการเชิงระบบ ซึ่งผสมผสานการรักษาภูมิปัญญาดั้งเดิมเข้ากับการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ และการเชื่อมโยงกับกลไกทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผ้าทอไทยวันยังคงดำรงอยู่ทั้งในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมและฐานทรัพยากรทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น ทั้งนี้ แนวทางการอนุรักษ์ที่เหมาะสมต้องตั้งอยู่บนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุ ช่างทอ เยาวชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาเข้ามามีบทบาทร่วมกันในการสืบทอด พัฒนา และใช้ประโยชน์จากผ้าทอไทยวันอย่างเป็นระบบ อีกทั้งการอนุรักษ์ไม่ควรจำกัดอยู่เพียงการเก็บรักษารูปแบบเดิม แต่ควรเป็นการอนุรักษ์เชิงสร้างสรรค์ที่สามารถประยุกต์ลดทอน วัสดุ และเทคนิคดั้งเดิมให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตร่วมสมัย เช่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์แฟชั่น ของตกแต่งบ้าน ของที่ระลึก และสินค้าทางวัฒนธรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการของตลาด นอกจากนี้ การอนุรักษ์ที่เหมาะสมยังต้องเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจฐานราก ผ่านการสร้างแบรนด์สินค้าท้องถิ่น การพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ การรับรองมาตรฐาน และการขยายช่องทางการตลาดผ่านสื่อดิจิทัลและแพลตฟอร์มออนไลน์ ซึ่งช่วยเพิ่มมูลค่าให้แก่ผ้าทอไทยวันและสร้างรายได้อย่างต่อเนื่องแก่ชุมชน ขณะเดียวกัน การเชื่อมโยงผ้าทอไทยวันกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น การเปิดศูนย์เรียนรู้ การสาธิตการทอผ้า และการจัดเส้นทางเรียนรู้วิถีไทยวัน ยังเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้การอนุรักษ์มีมิติทั้งทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจควบคู่กัน โดยในด้านการขับเคลื่อนสู่ความยั่งยืน จำเป็นต้องมีระบบการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม เช่น การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ผ้าทอไทยวัน การบูรณาการองค์ความรู้เข้าสู่หลักสูตรสถานศึกษา การสร้างฐานข้อมูลดิจิทัลเกี่ยวกับลดทอน เทคนิค และประวัติผ้าทอ ตลอดจนการสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายผ้าทอไทยวันทั้งในระดับพื้นที่และระดับภูมิภาค เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ พัฒนาผลิตภัณฑ์ และสร้างตลาดร่วมกัน

นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสะท้อนว่า ความยั่งยืนของการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวันจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือแบบพหุภาคีระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน และสถาบันการศึกษา โดยภาครัฐมีบทบาทในการสนับสนุนนโยบาย งบประมาณ และการยกระดับมาตรฐาน ภาคเอกชนมีบทบาทด้านการออกแบบ การตลาด และการลงทุน ขณะที่ชุมชนเป็นฐานขององค์ความรู้และกระบวนการผลิต ส่วนสถาบันการศึกษาทำหน้าที่สนับสนุนงานวิจัย การพัฒนานวัตกรรม และการออกแบบผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย ความร่วมมือดังกล่าวส่งผลให้กระบวนการอนุรักษ์มีลักษณะเป็นระบบที่สามารถพัฒนาและปรับตัวได้ตามบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ควบคู่กับการส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเป็นรูปธรรมผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ในสถานศึกษา การฝึกปฏิบัติจริง การใช้สื่อดิจิทัล และการพัฒนาทักษะด้านการออกแบบ การตลาด และการเป็นผู้ประกอบการ ซึ่งช่วยให้เยาวชนตระหนักถึงคุณค่าของผ้าทอไทยวันทั้งในเชิงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและโอกาสทางเศรษฐกิจ โดยสรุป รูปแบบการอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมร่วมสมัยจึงเป็นการบูรณาการการสืบทอดภูมิปัญญา การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และความร่วมมือของหลายภาคส่วนเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ อันนำไปสู่การดำรงอยู่ของผ้าทอไทยวันในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมและทุนทางเศรษฐกิจของชุมชนอย่างอีกด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

จากการสังเคราะห์และศึกษาข้อมูล รูปแบบการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวน อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี: แนวทางสู่ความยั่งยืนในบริบทสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย สามารถอภิปรายได้ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมา ภูมิปัญญา และกระบวนการผลิตผ้าทอไทยวนในอำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี

ผลการวิจัยพบว่า การอนุรักษ์ผ้าทอไทยวนในพื้นที่เส้าไห้ยังคงมีความต่อเนื่องผ่านกลไกครอบครัว กลุ่มสตรี และศูนย์เรียนรู้ท้องถิ่น โดยเฉพาะการถ่ายทอดทักษะจากแม่สู่ลูกสาวซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญของการสืบทอดภูมิปัญญา รูปแบบการรวมกลุ่มของสตรีในชุมชนทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนและชุมชน ขณะเดียวกัน ศูนย์เรียนรู้และโรงเรียนในพื้นที่ก็มีบทบาทในการสืบสานความรู้ให้กับเยาวชนในเชิงระบบ โดยบูรณาการเข้าสู่หลักสูตรท้องถิ่นและกิจกรรมการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ การอนุรักษ์ที่ปรากฏยังสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสังคม เช่น การใช้ผ้าทอในงานบุญ งานบวช งานกฐิน และประเพณีท้องถิ่น ซึ่งทำให้ผ้าทอไทยวนมีบทบาทมากกว่าการเป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรม โดยปรากฏการใช้ผ้าทอในบริบทพิธีกรรมและกิจกรรมทางสังคมของชุมชน ซึ่งสะท้อนคุณค่าเชิงจิตวิญญาณและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างชัดเจน นอกจากนี้ ยังพบว่ากิจกรรมส่งเสริม เช่น การจัดประกวด การจัดแสดงนิทรรศการ และการดำเนินโครงการ OTOP มีส่วนช่วยกระตุ้นให้ผู้ทอผ้ารักษามาตรฐานฝีมือและคุณภาพดั้งเดิม ควบคู่กับการพัฒนาตลาดและรูปแบบผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดร่วมสมัย เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยของ พระมหาวิริยยุทธ ประสาทนอก (2551) พบว่ามีความสอดคล้องกัน โดยต่างชี้ให้เห็นว่าการอนุรักษ์สิ่งทอพื้นบ้านต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของครอบครัว และชุมชน ควบคู่กับการสนับสนุนเชิงนโยบายและการสร้างตลาด เพื่อให้ภูมิปัญญามีชีวิตในวิถีปัจจุบัน งานวิจัยนี้จึงตอกย้ำว่ารูปแบบการอนุรักษ์ที่ยั่งยืนไม่อาจพึ่งพาช่องทางใดช่องทางหนึ่ง แต่ต้องอาศัยความหลากหลายของกลไก ทั้งการถ่ายทอดในครอบครัว การบูรณาการในระบบการศึกษา การจัดกิจกรรมสาธารณะ และการสนับสนุนจากภายนอก เพื่อสร้างทั้งการสืบทอด ความภาคภูมิใจ และมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับผ้าทอไทยวนอย่างยั่งยืน

2. รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวนของชุมชนในอำเภอ เส้าไห้ จังหวัดสระบุรี

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าการอนุรักษ์แม้จะมีความเข้มแข็ง แต่ก็เผชิญข้อจำกัดหลายด้าน โดยเฉพาะการลดลงของจำนวนผู้สืบทอด เนื่องจากคนรุ่นใหม่มีความสนใจในอาชีพสมัยใหม่ที่ให้รายได้มั่นคงกว่า นอกจากนั้นนโยบายของภาครัฐและท้องถิ่นยังมีความไม่ต่อเนื่อง งบประมาณจำกัด และการสนับสนุนมักขึ้นกับช่วงเวลา ทำให้บางโครงการไม่สามารถดำเนินได้ต่อเนื่อง ความเหลื่อมล้ำด้านทักษะดิจิทัลและทุนสื่อก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้หลายชุมชนไม่สามารถใช้ประโยชน์จาก e-commerce หรือการประชาสัมพันธ์ออนไลน์ได้อย่างเต็มศักยภาพ อีกทั้งความผันผวนทางเศรษฐกิจและเหตุการณ์โรคระบาดยังส่งผลให้ตลาดและการท่องเที่ยวซบเซา กระทบต่อรายได้และแรงจูงใจของผู้ทอผ้า

ข้อจำกัดเหล่านี้สะท้อนถึงความจำเป็นในการสร้างกลไกเชิงระบบที่ยืดหยุ่นและยั่งยืนมากขึ้น เช่น การกำหนดนโยบายระยะยาว การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลให้เข้าถึงได้จริง และการสร้างเครือข่ายการตลาดที่มั่นคง ทั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ UNESCO (2003) ที่ระบุว่าการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องอาศัยทั้งการถ่ายทอด การคุ้มครองเชิงกฎหมาย และการสนับสนุนด้านเศรษฐกิจเพื่อสร้างแรงจูงใจให้ผู้สืบทอด งานวิจัยของ กาญจนา เกียรติมนิรัตน์ (2562) ยังพบว่าปัจจัยที่ทำให้การอนุรักษ์ผ้าทอประสบความสำเร็จ คือ การมีนโยบายและงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง การสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ และการมีส่วนร่วมของคน

รุ่นใหม่ ผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าข้อจำกัดที่พบในชุมชนไทยวนสะท้อนปัญหาที่คล้ายคลึงกับพื้นที่อื่น ๆ และต้องการการแก้ไขอย่างเป็นระบบเพื่อให้การอนุรักษ์ไม่หยุดชะงักในอนาคต

๓. รูปแบบและการอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมร่วมสมัยและนำไปสู่ความยั่งยืนทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

จากผลการวิจัย พบว่าแนวทางที่เหมาะสมคือการผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมเข้ากับกลไกสมัยใหม่ ทั้งในด้านการศึกษา การตลาด และเทคโนโลยีดิจิทัล ครอบคลุมยังคงเป็นแกนหลักในการถ่ายทอดทักษะ ขณะที่โรงเรียน ศูนย์เรียนรู้ และมหาวิทยาลัยช่วยจัดระบบการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง การบันทึกองค์ความรู้ด้วย วิดีโอ ภาพถ่าย และฐานข้อมูลออนไลน์เป็นแนวทางที่ช่วยป้องกันการสูญหาย และทำให้คนรุ่นใหม่เข้าถึงได้ง่ายขึ้น

ด้านเศรษฐกิจ การต่อยอดผ้าทอเป็นผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย เช่น เสื้อผ้า กระเป๋า ของตกแต่งบ้าน ร่วมกับการออกแบบบรรจุภัณฑ์และการสร้างแบรนด์ที่มีเรื่องราว จะช่วยเพิ่มคุณค่าและความแตกต่างจากสินค้าอื่น ๆ การใช้ช่องทางพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (e-commerce) และสื่อออนไลน์ เช่น Facebook, TikTok และแพลตฟอร์มขายสินค้า ช่วยขยายตลาดไปสู่ผู้บริโภครุ่นใหม่และต่างประเทศ นอกจากนี้ยังควรเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการจัดกิจกรรมสาธิต เพื่อสร้างทั้งรายได้และการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยว

ในมิติความยั่งยืน ควรให้ความสำคัญกับการใช้ธรรมชาติและวัสดุที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ตอบสนองกระแสโลกที่เน้น เศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) ขณะเดียวกันการสร้างเครือข่ายกลุ่มทอผ้า ระหว่างพื้นที่ การกำหนดมาตรฐานสินค้า เช่น หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) และ สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) รวมถึงการผลักดันเชิงนโยบายจากรัฐและการลงทุนจากเอกชน จะทำให้ผ้าทอไทยวนก้าวสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้อย่างมั่นคง ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานของ ประการ คุณารักษ์ (2545) ที่ชี้ว่าการอนุรักษ์ มรดกภูมิปัญญาจะยั่งยืนได้เมื่อเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการ โดยเฉพาะการสร้างคุณค่าทางการตลาดที่ไม่ทำลายอัตลักษณ์ดั้งเดิม งานวิจัยนี้จึงยืนยันว่าอนาคตของผ้าทอไทยวนขึ้นอยู่กับความสามารถในการผสมผสานระหว่างอดีตกับปัจจุบัน และการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ในฐานะเจ้าของ วัฒนธรรมร่วม

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวน อำเภอสายบุรี จังหวัดกระบี่: แนวทางสู่ความยั่งยืนในบริบทสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย” ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้เชิงบูรณาการในรูปแบบของแบบจำลองเชิงแนวคิด “RUAYRIN Model” ซึ่งเป็นกรอบแนวทางสำหรับการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวนให้สามารถดำรงอยู่ได้ทั้งในมิติทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ โดยแบบจำลองดังกล่าวประกอบด้วย 7 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่

- 1) การฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น (Revitalization) ที่เน้นการรวบรวม อนุรักษ์ และถ่ายทอดองค์ความรู้ดั้งเดิม
- 2) ความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ (Unity) เพื่อสร้างพลังขับเคลื่อนร่วมกัน
- 3) การปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทสมัยใหม่ (Adaptation) โดยประยุกต์ภูมิปัญญาเข้ากับเทคโนโลยีและความต้องการของตลาด
- 4) การเสริมพลังคนรุ่นใหม่ (Youth Empowerment) ให้เข้ามามีบทบาทในการสืบสานและพัฒนา
- 5) การวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ (Research and Development) เพื่อสร้างฐานความรู้ใหม่อย่างเป็นระบบ

6) การสร้างนวัตกรรมและการบูรณาการ (Innovation and Integration) เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์
7) การสร้างเครือข่ายและความยั่งยืน (Networking and Sustainability) เพื่อขยายความร่วมมือ
และเสริมความเข้มแข็งในระยะยาว

ทั้งนี้ แบบจำลอง RUAYRIN Model สะท้อนให้เห็นว่า การอนุรักษ์ผ้าทอไทยวนที่มีประสิทธิภาพ
ต้องดำเนินการในลักษณะ “การพัฒนาเชิงระบบ” ที่เชื่อมโยงมิติด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม และ
เทคโนโลยีเข้าด้วยกันอย่างสมดุล อันนำไปสู่การสร้างคุณค่าเพิ่ม การสืบทอดภูมิปัญญา และการพัฒนาสู่ความ
ยั่งยืนในบริบทสังคมร่วมสมัย

แผนภาพที่ 1 รูปแบบจำลอง RUAYRIN Model

สรุป

ผลการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวน อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี: แนวทางสู่ความ
ยั่งยืนในบริบทสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย” พบว่า ผ้าทอไทยวนมีรากฐานจากการอพยพของชาวไทยวนจาก
เมืองเชียงแสน และได้พัฒนาเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำป่าสัก โดยเฉพาะตำบลต้น
ตาล ทั้งในฐานะเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันและสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับพิธีกรรม ความเชื่อ และวิถีชีวิตของ
ชุมชน ภูมิปัญญาการทอผ้าได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านครอบครัวและชุมชน โดยมีลักษณะเป็นการ
เรียนรู้เชิงปฏิบัติที่สะท้อนทักษะเชิงช่างและองค์ความรู้ด้านวัตถุดิบ เทคนิค และลวดลายอย่างประณีต

ในด้านรูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ พบว่า มีลักษณะเป็นการอนุรักษ์แบบบูรณาการหลายมิติที่
เชื่อมโยงครอบครัว ชุมชน สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และเครือข่ายทางสังคมเข้าด้วยกัน
โดยผสมผสานระหว่างการอนุรักษ์แบบดั้งเดิม เช่น การถ่ายทอดองค์ความรู้ภายในครอบครัวและการใช้ผ้าทอ
ในงานประเพณี กับการอนุรักษ์สมัยใหม่ เช่น การรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชน การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ การบูรณา
การสู่ระบบการศึกษา และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการเผยแพร่และจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ทั้งนี้ กระบวนการ
อนุรักษ์ดำเนินไปอย่างเป็นลำดับ ตั้งแต่การรวบรวมองค์ความรู้ การถ่ายทอด การพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ จนถึง
การเชื่อมโยงกับตลาดและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

สำหรับรูปแบบการอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมร่วมสมัย พบว่า ควรเป็นรูปแบบบูรณาการเชิงระบบที่ผสมผสานการสืบทอดภูมิปัญญาดั้งเดิมเข้ากับการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และการเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจฐานราก โดยอาศัยความร่วมมือแบบพหุภาคีระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน และสถาบันการศึกษา ควบคู่กับการส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมในการสืบสาน และพัฒนา ทั้งในด้านการเรียนรู้ การออกแบบ การตลาด และการเป็นผู้ประกอบการ นอกจากนี้ ยังต้องมี กลไกสนับสนุน เช่น ระบบการถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง การพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัล การสร้าง เครือข่ายความร่วมมือ และการยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ ซึ่งจะช่วยให้ผ้าทอไทยวนสามารถดำรงอยู่ได้ อย่างยั่งยืนในฐานะมรดกทางวัฒนธรรม พร้อมทั้งพัฒนาไปสู่ทุนทางเศรษฐกิจของชุมชนในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. นโยบายด้านการพัฒนาทุนมนุษย์และการสืบทอดภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบ ภาครัฐควรส่งเสริม การบูรณาการองค์ความรู้และทักษะการทอผ้าไทยวนเข้าสู่ระบบการศึกษา ทั้งในระดับโรงเรียน มหาวิทยาลัย และการศึกษาตลอดชีวิต พร้อมทั้งจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ถาวรในชุมชน เพื่อสร้างกลไกการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ มีความต่อเนื่อง เป็นขั้นตอน และสามารถพัฒนาไปสู่การสร้างอาชีพและผู้ประกอบการรุ่นใหม่ได้
2. นโยบายด้านการยกระดับคุณค่าเชิงเศรษฐกิจและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ ควรผลักดันผ้าทอไทยวน ให้เป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์เศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยสนับสนุนการออกแบบผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย การสร้าง แปรนด์ การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และการขยายตลาดทั้งในและต่างประเทศ ควบคู่กับการคุ้มครองภูมิปัญญา ท้องถิ่นและการยกระดับมาตรฐานสินค้า เช่น หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) และสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) เพื่อเพิ่มความเชื่อมั่นของผู้บริโภคและเสริมศักยภาพในการแข่งขัน
3. นโยบายด้านการพัฒนาเครือข่ายเชิงบูรณาการ ควรส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือแบบ พหุภาคีระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันอุดมศึกษา องค์กรภาคประชาสังคม และชุมชน เพื่อบูรณาการ ทรัพยากร ความรู้ นวัตกรรม และการตลาดเข้าด้วยกัน พร้อมทั้งสนับสนุนการใช้วัสดุและกระบวนการผลิตที่ เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อให้การอนุรักษ์ผ้าทอไทยวนสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. การพัฒนาการเรียนรู้และการสืบทอดในชุมชน ควรนำผลการวิจัยไปจัดทำเป็นหลักสูตรหรือ คู่มือการเรียนรู้ในศูนย์วัฒนธรรม โรงเรียน และแหล่งเรียนรู้ชุมชน ควบคู่กับการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่ กลุ่มสตรี เยาวชน และผู้สนใจ เพื่อสร้างระบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง
2. การยกระดับผลิตภัณฑ์และการตลาดเชิงสร้างสรรค์ ควรใช้ผลการวิจัยเป็นแนวทางในการ พัฒนาลวดลาย ผลิตภัณฑ์ และบรรจุภัณฑ์ให้ร่วมสมัย พร้อมทั้งสร้างแบรนด์และขยายช่องทางการตลาดผ่าน สื่อดิจิทัลและแพลตฟอร์มออนไลน์ รวมถึงเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อเพิ่มมูลค่าและศักยภาพ ในการแข่งขันทั้งในระดับประเทศและนานาชาติ
3. การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย ควรนำผลการวิจัยไปใช้ในการ ออกแบบกิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชน เช่น การแข่งขันและเวิร์กช็อปเชิงปฏิบัติ รวมทั้งใช้เป็น ข้อมูลประกอบการกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาทางวัฒนธรรมในระดับจังหวัดและประเทศ เพื่อสนับสนุน การอนุรักษ์และพัฒนาผ้าทอไทยวนอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. งานวิจัยต่อไปควรเน้นการสำรวจบทบาทและทัศนคติของเยาวชนต่อการสืบสานผ้าทอไทยวน ทั้งในเชิงการเรียนรู้ การออกแบบร่วมสมัย และการสร้างธุรกิจใหม่ ๆ เพื่อหากลไกที่ดึงดูดและเสริมแรงจูงใจให้พวกเขามีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน
2. ควรศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี เช่น e-commerce สื่อดิจิทัล การออกแบบแฟชั่นร่วมสมัย และเทคนิคการย้อมสีหรือผลิตเส้นใยที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างคุณค่าใหม่และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของผ้าทอไทยวนในตลาดสากล
3. ควรมีการวิจัยเชิงประเมินผลว่าการอนุรักษ์และการพัฒนาผ้าทอไทยวนมีผลต่อเศรษฐกิจชุมชน สถานะทางสังคม และการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างไร เพื่อใช้เป็นข้อมูลเชิงนโยบายและกำหนดแนวทางสนับสนุนที่เหมาะสมในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2562). รายงานสถานการณ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในประเทศไทย. กระทรวงวัฒนธรรม.
- กาญจนา เกียรติณิรัตน์. (2562). การอนุรักษ์และพัฒนางานหัตถกรรมเครื่องเงินชุมชนศรีปิ่นคร้ว ตำบลท่าศาลา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. (การค้นคว้าแบบอิสระ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ไทยโรจน์ พวงมณี และ ศษสัทธ์ เจริญสุข (2565). รูปแบบการอนุรักษ์วัฒนธรรม บ้านหนองบัว อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย สำหรับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน: ศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย*. 17(61), 7–16.
- ประการ คุณารักษ์. (2545) กระบวนการถ่ายทอดความรู้การทอผ้าไหม : กรณีศึกษา บ้านตาหยวก ตำบลทุ่งหลวง อำเภอสวรรคภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. (สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- พระมหาวิริยฤทธิ์ ประสาทนอก. (2551) การอนุรักษ์และการสืบทอดภูมิปัญญาการผลิตบาตรของชุมชนบ้านบาตรเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ภูเดช แสนสา. (2561). ชาวเชียงแสนย้ายแผ่นดิน. *วารสารช่วงฉาย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่*. 13, 8–67.
- รังสรรค์ นัยพรม. (2566). การพัฒนาภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านสู่นวัตกรรมชุมชน กรณีศึกษาอำเภอโขงเจียม อำเภอสรินทร์ และอำเภอบุณฑริก จังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารมหาวิทยาลัยพายัพ*. 33(1), 80–95. <https://doi.org/10.14456/pyuj.2023.6>
- วรารณณ์ เชิดชู, นวาทกร อุมาศิลป์, ปณณณัช ธนัทพรชัยรัตน์, ขวัญชนก โชติมุกตะ และ ษมา อยู่สุข. (2563). อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทยวน: แนวทางการสร้างสรรค์และพัฒนาผลิตภัณฑ์. *วารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน*. 11(2), 200–222.
- วัฒน์ จุฑะวิภาค. (2555). *ผ้าทอกับชีวิตคนไทย*. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- UNESCO. (2003). *Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage*. UNESCO. Retrieved October 13, 2025, From <https://ich.unesco.org>